

KÖNYVSZEMLE

Mikó Imre: *A csendes Petőfi utca*. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1978. 176 lap, 16 lap melléklet.

Mikó Imre 1974-ben tanulmányt írt az erdélyi magyar emlékirat-irodalom múltjáról, jelenéről, elméleti kérdéseiről, s ezt az írást felvette a halála előtt pár hónappal megjelent gyűjteményes kötetébe is, amelynek ajánlását e szavakkal zárja: „Az önéletíró magát ajánlja, én önéletírás helyett ajánlom azokat, akik előttem jártak.”

Valóban, Mikó végtelen szerénységére jellemző, hogy sokkal fontosabbnak, sürgetőbbnek tartotta az ismeretségi köréhez tartozó nagyokról írni, képet hagyni az utókornak, mint a maga regénybe illő s a romániai magyarság szempontjából nemegyszer kulcspozíciókban leélt életéről beszámolni. Pedig már régóta tervezte, a memoár-irodalom jellegzetesen erdélyi műfajához ő sem lesz hűtlen, csak mindig a pillanatnyi, sürgető rendelkezések meg a műfaj megkövetelte kor elérése, a kellő történelmi távlat bevárása, a legmegfelelőbb forma kiválasztása, kikísérletezése késleltette, hogy végre magáról írjon.

Amikor aztán mégis tollat fogott személyes emlékei megírására, már egyre gyakrabban, egyre fájdalmasabban figyelmeztette az évek óta testében bujkáló kór arra, amit épp ebben a könyvében így fogalmaz meg: „a Mikók rákban szoktak meghalni”. Ezért aztán torzóban maradt halála után jó másfél évvel megjelent utolsó műve, *A csendes Petőfi utca*.

Most már legfeljebb találgathatjuk, hogy ezt a könyvet Mikó eredetileg is ilyen mozaikszerű képsorokból építette volna fel, vagy csak a sürgető idő meg a személyes szerénység sűrítették a több kötetre való emlékek legjavát s másfél száz oldalra. Különben a könyv épp ott szakadt meg, ahol magasba ível a szerző pályája, ahol talán kulisszatitkokról szólhatott volna, majd oly ínséges évekről, melyek még alakították egyéniségét, gondolkozását.

Mikó Imre többször is hangsúlyozza könyvében ragaszkodását városához, utcájához, lakásához. Hiszi és vallja, hogy szelleme „minden lakott területnek van, a genius loci, ahogy az ókorban nevezték. Ebből az is magával visz valamit, aki többé sohasem tér vissza iskolájába, szülővárosába, leginkább mégis abban él, aki a szülőfölddel együtt akar megnőni.” Ez utóbbiak közé tartozik ő is. „Három éves voltam, amikor mint gyermeket ide hoztak, és remélem, hogy innen csak vinni fognak — nem is olyan messzire. Nem is tudnék máshol élni huzamosabb ideig” — írja az utolsó — megkezdett — fejezetben, majd Tamási annyiszor idézett mondását („Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”) fogalmazza át: „ha már a világon vagyunk, hát legyünk otthon valahol.” „S számomra az otthon a családi ház és a temetőalji utca” — folytatja. Így aztán érthető, hogy Mikó Imre élettörténete nagyjából egybeesik házának, sőt utcájának történetével, s a város, Kolozsvár szelleme üti rá bélyegét. Még akkor is, mikor a tanulás, a szolgálat vagy az erőszak hónapokra, évekre távol ragadja innen.

A könyv személyes élményekkel színezett utcamonográfiának indul. Megismerkedünk a névadókkal: Petőfivel és Avram Iancuval, azután személyes kutatások, várostörténeti munkák adataiból összeáll az utca kialakulásának, fejlődésének eseménysora, a történettudós nagybácsi, Kelemen Lajos egy városnéző sétáján pedig a szabók bástyájának vizontagságos múltjáról hallgatunk előadást. A reformkori Kolozsvár életének, a polgárosodás felgyorsulásának jellemző és érdekes képét az olasz vívómesterből Erdély-szerte ismert szállodatulajdonos, gazdagodó Gaetano Biasini életútja, valamint a Petőfit, Bálcescut meg Bolliacot vendégül látó szál-

lódájának fénykora és hanyatlása vetíti elénk. Az e század eleji utcaképről, a szomszédokról édesanyját faggatja a szerző, hogy végül megérkezzék saját otthonához, mely hol a 25-ös, hol a 29-es, hol a 17-es számot viselte.

Innentől rövid kitérőkkel már a személyes emlékek uralják a fejezeteket: család- és háztörténet, gyermekkor, unitárius kollégiumi diákévek, a család életét megrengető első világháború, a Kriza-önképzőkörben kapott ösztönző indítás után a családi óhajnak megfelelő jogi pálya. Egyetemi tanulmányok, az Erdélyi Fiatalok indulása, első könyvének megjelenése, a párizsi továbbképzés, a kolozsvári jogászet és katonáskodás epizódjai peregnek a kötet lapjain. S a családalapítás, a politikai pálya kezdete már csak körvonalazódik, hiszen a halál pontot tesz a kéziratra.

A *csendes Petőfi utca* elsősorban a kolozsváriaknak, a város közelmúltját jól ismerőnek nyújthat sok élményt. Mikó mesterien, néhány szóval, egy-két bekezdéssel jellemzi a város, sőt Erdély több közismert egyéniségét, akinek szegről-végről kapcsolata volt az utcával vagy a benne lakókkal, a szerzővel. Az irodalomban is számontartott rokonok (Kelemen Lajos, Jancsó Béla és Elemér) mellett neves — többnyire unitárius — tudósok, tanáreberek (Kovács Dezső, Gál Kelemen, Pálffy Márton, Gelei József, Borbély István, Emil Racoviță, György Lajos), híres jogászok, politikusok (Bánffy Dezső és fia, Ferenc, Balogh Artúr, Bánffy Miklós, Inczedy Joksmann Ödön, Emil Hațieganu, Bethlen György), neves orvosok (Engel Gábor, Elfer Aladár, Jancsó Ödön, Iuliu Hațieganu, Liviu Telia) — és persze írók kelnek életre a könyv lapjain. Talán a Tamási Petőfi utcában töltött éveiről, első házasságáról, irodalmi jelentkezéséről, befutásáról szóló fejezetet forrásként fogják idézni. S bár bővebben is írt már róluk, a kollégiumi önképzőkör élete (a színész Kovács György első Lucifer-alakításáról szóló sorokkal), a Tizenegyek indulása, a Szász István házában otthonra találó Hitel-szerkesztők komoly vitái már aligha fognak más krónikásra találni — a kortársak közül még vajon ki él? Ezért sajnáljuk, hogy az egyes utalások, sőt a szerző irodalmi-politikai pályakezdésének körülményei is kifejtetlenül maradtak e könyvben. Úgy tűnik, Mikó Imre volt az utolsó, aki belső emberként ismerte a 30-as, 40-es évek Erdélyének politikai életét, s aki mindig figyelmeztetett az irodalmi-művelődési élet társadalmi-politikai hátterére, mozgatóira.

Amit azonban Mikó megírt, az nyereség és érték. Nemcsak emlékirat, irodalmi alkotás is. Mikó Imre, bár jogász volt, írói vénát hordott magában, s hirdette, hogy a száraz értekező prózát a művelődéstörténetben az oldottabb esszéisztikus kifejezésmóddal kell felcserélni. Nem egy írásában kitűnő példát adott erre. A *csendes Petőfi utca* néhány fejezete a novellák és karcolatok erejével hat az olvasóra.

Nyereség e könyv az unitáriusoknak is, hisz Mikó Imre családját apai és anyai ágon évszázados hagyományok fűzik az egyházhoz. Őt meg a felekezet nagyhírű kollégiuma nevelte, utóbb a teológiát is két évig hallgatta. Apja az egyháznál volt jogtanácsos, majd főgondnok, ő pedig Kelemen Lajost követte e magas tisztségben. 1964-től — rövid megszakítással — részt vett az unitárius egyház irányításában. Az egyházalapítás 400. évfordulójának megszervezésében 1968-ban vezető szerepet vállalt.

A kötethez Balogh Edgár írt utószót: kijelöli Mikó Imre helyét a romániai magyar szellemi élet történetében. A gazdag fényképanyag a város, az utca fontos épületeit, valamint a szerző és családja életének egy-egy emlékezetes pillanatát örökíti meg.

Gaal György

Utazások a régi Európában. Peregrinációs levelek, útleírások és útinaplók (1580—1709). Válogatta, előszóval és jegyzetekkel ellátta Binder Pál. Kriterion Könyvkiadó, Téka, Bukarest, 1976, 218 lap.

A haza határai közül való kitekintés, vagyis az utazás igazi célja a szülőföldről való kimozdulás ténye mellett az idegenben látott dolgok egybevetése az otthonról hozott ismeretekkel, hogy e tapasztalásokkal gazdagodva térhessünk haza, alkalmazzuk és gyümölcsöztetve mindazt, amit szereztünk.

Az utazásnak ezen értelmezésével jelentkezik a XVI—XVII. századi erdélyi értelmiségi program, amely — Apáczai szavaival élve — a honi „szégyenletes visszamaradottságunk“ leküzdését tűzte célul.

A Binder Pál gondozásában megjelent kötet az 1580—1709 közötti korszakot megelevenítő leveleket, útleírásokat öleli fel, anélkül, hogy teljességre törekedne. Az írások zöme — a diplomáciai megbízatással utazók beszámolójától eltekintve — a külföldi egyetemeket látogató erdélyi diákok vagy praceptoraik leveleit, útleírásait tartalmazza. Az előszóban e kötet gondozója az említett korszakon belül három ún. peregrinációs hullámot különböztet meg. Az első az 1587—1595 közötti időszak, melyet a varsói királyválasztó gyűlésre tartó erdélyi küldöttséghez csatlakozott diákok és nevelők — Baranyai Decsi János és Kornis György, majd a későbbi hozzájuk csatlakozott Bogáthi Miklós — útlevelei képviselnek. A második „hullám” Bethlen Péter nyugat-európai „királylátogató” körútja (1628—1630) köré csoportosul. Bethlen Pétert Cseffei László és Pálóczy Horváth János is elkísérte. Velük egyidőben tartózkodott külföldön a kalandos életű és tragikus sorsú Haller Gábor is. A harmadik peregrinációs hullám 1695 táján, az önálló Erdély megszűnte után kezdődött, legjelentősebb szereplői Bethlen Mihály és Teleki Pál, a hanyatló fejedelemség két vezető egyéniségének, Bethlen Miklósnak és Teleki Mihálynak a fiai.

A kötetbe felvett, 16 szerzőtől válogatott írások zöme — műfaji szempontból — az útlevelek csoportjába sorolható. Ide tartoznak: Berzeviczy Márton, Kornis György, Bogáthi Miklós, Cseffei László, Pálóczy Horváth János és Zalányi Boldizsár levelei.

Az önéletrajzi írásokba ágyazott útleíró részletek csoportjába Haller Gábor, Kálnoki István, Nemes János, Vizaknai Bereczk György, Pápai Gáspár és Ráday Pál útirajzai sorolhatók.

Diplomata útinaplónak tekinthetők Réthy István és Szentpáli István jelentései, amelyeket I. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek küldöttek.

A műfaji osztályozás szempontjából két „rendhagyó” írás is található a kötetben. Elsőként Baranyai Decsi Czimor János útleírása (Hodoeporicon) említhető meg, amelyet még életében nyomtatásban is megjelentetett (Wittenberg, 1587, latin nyelven). A másik, műfaji szempontból kivételt képező írás: Gyulafi Lestár történeti feljegyzéseibe foglalt részlet az 1590-ben — több napon át — pusztító bécsi földrengésről.

Erdemes figyelni e korszakra jellemző nyelvi jellegzetességekre is. Míg 1550 előtt Erdélyben majdnem teljesen ismeretlenek az anyanyelven írt peregrinációs levelek vagy útleírások, — addig a kötetben szereplő szerzők közül már csak ketten írtak latinul! (Pálóczy Horváth János útlevelei Bethlen Istvánhoz, utóbbi fia Bethlen Péter peregrinációjáról, valamint a már említett Baranyai Decsi János Hodoeporiconja). Amint Jakó Zsigmond kutatásaiból ismeretes, a nyomtatásban megjelent művek esetében is hasonló a helyzet a XVI. századi Erdélyben: a nyomtatott művek mintegy kétharmada anyanyelvű, s csak kisebb része latin. Teljes joggal állapítja meg Binder Pál, hogy XVI—XVII. század „útlevelei és peregrinációs írásai nyelvi szempontból is értékesek.” (11.)

Az erdélyi magyar kultúra alakulását a XVI. századtól kezdődően a humanista és természettudományos művelődés egysége jellemzi. Az erdélyi tollforogatók között éppen ezért nem egy széles látókörű és sokoldalú, a humán és természettudományokkal egyaránt foglalkozó tudós akad. Ez a sokoldalú érdeklődés jól megfigyelhető az európai országokban utazó, azok egyetemlein tanuló „vándor-diákok” és kísérőik leveleiben, útleírásaiban. Ezen írások többségében a korabeli Európára jellemző számos politikai, művelődéstörténeti, természet- és földrajzi, etnográfiai, pénzügyi stb. adat található, — s azokat nemegyszer az otthoni, erdélyi állapotokkal vetik egybe, hasonlítják össze. Pálóczy Horváth János például — Oxford és Cambridge egyetemeinek meglátogatása után — így sóhajt fel 1628-ban keletkezett levelében: „... hazánk bárcsak egyetlenegy is birtokolna ezekből a kollégiumokból!” (88.)

A kötet meglehetősen gazdag az unitárius vonatkozású adatokban is. Baranyai Decsi Czimor János útleírásában részletesen leírja danckai (Gdansk) élményeit, s megemlíti, hogy: „Dadecziusz Mátyás, a gedanumi secretarius emberségesen fogadott bennünket, s gondoskodott egyrészt vendégül látásunkról, másrészt pedig mindent megmutatott nekünk, ami megtekintésre méltó.” (36.) A vendéglátó nem más, mint a híres humanista, korának nagyhírű teológusa, az előbb katolikus, majd később lutheránus, mennonita s végül unitárius vallású danckai szekretárius Radecki Mateusz (1540—1614), kinek fiát, Radecius Bálintot 1605-ben az erdélyi unitárius egyház Kolozsvárra hívta, majd 1616-ban püspökké választotta. (205—206.)

A legtöbb unitárius vonatkozású adattal Kornis György 1588—1593 között írt peregrinációs leveleiben találkozunk. A homoródszentpáli származású Kornis György családjának tekintélyét — és egyben az unitarizmusmal való kapcsolatát — bizonyítja, hogy lánytestvérei közül Anna, a későbbi fejedelem, Székely Mózes, Judit pedig Péchy Simon, Bethlen Gábor neves kancellárjának hitvese volt. (47.) Kornis Farkas fiát Kovacsóczy Farkas kancellár és Jacobinus Bernát, kolozsvári szász humanista orvos és krónikaíró pártfogásába ajánlotta. (48.) Jacobinus (Jekel) Bernátot, mint a radikális antitrinitarizmus képviselőjét, nemcsak Kornis Farkashoz, hanem Hertel Jánoshoz, Dávid Ferenc fiához is szoros barátság fűzte. (204—205.)

Kornis György egyidejűleg tanult Páduában Hertel Jánossal, Dávid Ferenc fiával. Apjának, Kornis Farkasnak írt és 1591. nov. 7-én keltezett levelében a következőket írja: „Itt több erdélyi vagy magyarországi nincsen Johannes Herteliusnál.” (57.) Ugyancsak Páduából, 1593. ápr. 2-án kelt levelében, panaszkodik apjának Hertel Jánosra, aki: „...nem ítélem és hittem, hogy az útnak adja magát, holott több vagyon immár esztendejénél, hogy mind műnekünk, mind pedig patrónusának napot az elindulásra és eljutásra is bizonyosan vetett, gyakorta esküvéssel is konfirmálta, de azért ugyan beszédét be nem teljesítette...” (63—64.) Az 1593. júl. 25-én Páduában kelt levelében pedig ezeket írja apjának: „Hertelius János dolgait értettem, régen praevideáltam mindeneket; hejába fárad itt, de ha mondtam, haragudt; im látja immár, hogy az két szék között csak a földön üresön maradt, mert itt az kertészséget is elvették tőle, vagy inkább soha kezében sem akarták adni.” (Kornis itt a botanikus kertre utal. Ennek gondozója a tanár volt, akinek mindig egy kiváló tanuló segített. Egy 1592. dec. 16-i feljegyzés szerint ez a tanár maga Hertel János volt. (187.) „Örömet immár haza is menne, de egyképpen szégyelli is, nem is tudja, mire, talán hamar meg is teccenék, ki legyen. Nem volt bizony, szerelmes uram atyám, itt oly nemhogy rese, csak spese is...” (68.)

Egyik előbb keltezett levelében (Pádua, 1591. nov. 25.) — miközben igyekszik meggyőzni apját tanulmányútja folytatásának szükség- és ésszerűségéről — utalást tesz az 1584—1587 között a genfi és páduai egyetemeken tanult, későbbi unitárius püspökre, Enyedi Györgyre is: „...mert az mi Enyedit és több afféle rendűeket nézi, kik kevesebbe laktanak ide, azelőtt is scholamesterek és gubernatorok voltak ok...” (58.)

A németországi és olaszországi egyetemeken Kornis Györggyel együtt peregrináló Bogáthi Miklós (kb. 1570—1603) életrajzi jegyzeteiből még azt is megtudjuk, hogy 1592. nov. 2-án Bogáthi hazautazott Erdélybe, és magával vitte Kornis Györgynek Eössi András székely főúrhoz címzett levelét. (69.) Hogy az említett levél mit tartalmazott, arról nincs tudomásunk.

A kötetben található még néhány apróbb unitárius vonatkozású adat közül érdekes a Cseffei László egyik levelének Csanádi Pál unitárius püspökre való utalása. Cseffei László anyjának, akkor Hatvani Zsigmondnéhoz írott útleveleiben (1627—1628) említést tesz az Angliában látott két struccmadárról és egy kazuár nevű indiai madárról. (81.) Az utóbbi „igen csuda nagy madár”-ról képet is készített, s 1628-ban Velencében kelt levelében így ír anyjának: „...két képet küldöttem, az Indiai Madarak az képit, ... az egyik képet Kegyelmed küldje Csanádi Pál uramnak.” (83.)

A Binder Pál gondozta kötet időrendi sorrendben ismerteti minden utazó életét és utazásai körülményeit. Ez után az illető útlevelének vagy útleírásának eredeti, illetve két esetben latinból magyarra fordított szövege következik. A szövegben szereplő sok latin szó és mondat könnyebb megértése érdekében ezek magyar jelentése az idegen szavak jegyzékében szerepel. A forrásokat, irodalmat és magyarózó jegyzeteket tartalmazó rész után a névmutató, végül pedig a földrajzi nevek jegyzéke következik.

A könyvecske gondozója nemcsak hasznos adatokkal járult hozzá egy mozgalmas történelmi kor mélyebb és átfogóbb megismeréséhez, hanem a közzétett írásokkal igazolta is, hogy „hazánk akkor is az európai kultúra részese volt és az erdélyi értelmiségiek a múltban is bejárták kontinensünk országait, városait, tanultak az ottani egyetemeken, és a látottakat-tapasztaltakat itthon is alkalmazni kívánták.”

S az olvasó, amikor leteszi kezéből e munkát — önkéntelenül is — hálát és köszönetet mond Binder Pálnak.

Kovács István

Faragó József: *Balladák földjén*. Válogatott tanulmányok, cikkek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977, 577 lap.

A BALLADÁK FÖLDJÉN azoknak a nagyszámú cikkeknek és tanulmányoknak a gyűjteménye, amelyek Faragó József népballadák tárgykörében végzett kutatásai egy részének eredményeit ismertetik. A szerző, mint az ajánlásban megjegyzi, több mint ötszáz tanulmánya, dolgozata és cikke közül válogatta ki és rendezte sajtó alá azokat, melyek 35 évre terjedő kutatómunkáját fémjelzik, és amelyek közül igen sok megjelent már nyomtatásban és a különböző irodalmi és szakfolyóiratokban.

A kötetben összegyűjtött dolgozatok, cikkek és tanulmányok témakörét tekintve négy fejezetbe vannak csoportosítva.

Az első fejezetben — *Balladagyűjtők nyomában* — olyan nagynevű balladagyűjtőknek, mint Petrás Ince, Gyulai Pál, Kriza János vagy Szabó Sámuel, a székelyek és csángók körében végzett balladakutatásairól, illetve munkásságáról találunk dolgozatokat. Ezek gyűjtői munkájának értékelése mellett kellő méltatást kapnak azok a nagyszámú segítőársak is, akik valamilyen formában részt vettek vagy hozzájárultak a balladagyűjtés munkájához. A fejezet még a székely és csángó népballadák idegen nyelveken megjelent fordításaival is foglalkozik.

Ebben a fejezetben, mintegy 39 oldalnyi terjedelmű tanulmányban — 41—79. oldal — foglalja össze és méltatja Kriza János *székely balladagyűjtése* címen a XIX. század egyik legnagyobb erdélyi balladagyűjtőjének e tárgykörben végzett hatalmas kutatómunkáját. Méltatását azoknak az okoknak felsorolásával kezdi, amelyek arra ösztönözték Kriza Jánost, hogy a nép ajkán már-már kiveszőben levő ó-székely balladákat összegyűjtse, rendszerezze és kinyomtatását szorgalmazza. Értékeli úttörő munkásságát, amellyel létrehozta a *Vadrózsák* gyűjteményt. Azt a hallatlan szorgalmat és kitartást, amellyel késő éjszakába nyúló munkával rendszerezte, javíttatta és ellenőrizte az összegyűjtött balladák szövegét, hogy abban a formában örökíthesse meg, amint a „nép ajkán” éltek. Faragó József szerint Kriza János a szöveghűség feltétlen tiszteletben tartása által is vállalta az „úttörés hálátlan-halás szerepét”, mely által neve egyé váolt a *Vadrózsák* gyűjteményével.

Kriza János életének és munkásságának méltatásával sokan foglalkoztak eddig, számtalan cikk és tanulmány jelent meg róla. Halálának 100 éves évfordulója alkalmával a Keresztény Magvető külön kiadású számban emlékezett meg irodalmi, tanári és püspöki munkásságáról egyaránt. Ismerjük Gyulai Pál, Sebestyén Gyula vagy Vargyas Lajos méltatásait is, de hadd idézzük Faragó József megállapítását Kriza Jánosról és a *Vadrózsák* gyűjteményéről: „Ez a székely balladaköltészet, amelynek kincsestára Kriza gyűjteménye, kincstárosa pedig Kriza volt. Neki és társainak fél emberéletnyi önkéntes munkavállalása egyszeri és egyedülálló, meg nem ismételtető és utánozhatatlan maradt... Nélküle irodalmunk meg nem mérhetően és meg nem magyarázhatóan szegényebb volna, mint ahogy szellemiekben szegényebb marad az az olvasó is, aki valamilyen ok miatt nem tud a vadrózsás örökség birtokába jutni...”

A könyv második fejezete — *Balladáról-balladára* — magába foglalja a szerző egy-egy balladatípus vagy motívum alapján végzett monografikus jellegű kutatásait. Ezeket nem csupán a magyar folklórból meríti, de kisebb vagy nagyobb mértékben általános nemzetközi témájúak is.

A harmadik fejezet — *Népballadák élete* — az eddig ismert legnagyobb román balladaénekes, Petrea Crețul Solcan előadó és alkotóművészetének bemutatásával kezdődik, melyet a moldvai csángók balladaörökségei követnek, majd statisztikai adatok felsorolásával ismerteti a háromszéki balladák témáit.

A negyedik fejezetben — *Népballadák találkozása* — összehasonlíttja a román és magyar népballadákat és keresi azok egymásra való hatását. Megállapítja, hogy egy nép vagy nemzetiség folklóráját nem lehet teljesen megismerni, ha nem vesszük figyelembe és nem értékeljük a más népektől vagy nemzetiségektől átvett folklórjavakat. Bemutatja a román—magyar folklórkapcsolatok egyik legszebb eredményét, a *Miorita* (A báránka) balladájának átadását, illetve átvételét a román folklórból a magyarba.

A könyvet a tanulmányokban és dolgozatokban idézett művek jegyzéke és névmutató zárja be.

Andrási György

Emerson, Ralph Waldo: *Esszék*. Válogatta, előszóval és jegyzetekkel ellátta Gaal György. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978, 272 lap.

„A bolygót, a kavicsot árnyéka kíséri. A sziklagörgeteg barázdát, repedést hagy hátra a hegy testén, a folyó ágyat mos a földbe, az állat otthagyja szerény sírfeliratát a szénben. A hulló vízcöpp domborművet váj a homokba vagy kőbe. Nem lehet egy párat sem lépni, a hóban vagy a mezsgyén át, hogy a léptek térképe ne rajzolódjék ki többé-kevésbé maradandó nyomokban” — írja Emerson *Goethe vagy az író* című esszéjének bevezető soraiban.

Emerson, aki 1829-ben a Harvard egyetem teológiai karának diplomájával a bostoni második unitárius egyházközség lelkésze lett, aki filozófus, politikus, esszé-író és költő volt egyszemélyben, maga is úgy élt, hogy maradandó nyomokat hagyott maga után. Nincs eldöntve máig sem, hogy melyik munkásságával alkotott maradandóbbat, de neve és egyénisége fogalommal vált a XIX. századi amerikai művelődés történetében. Vallási radikalizmusa a mai unitárius vallásos gondolkodás középpontjában áll.

1841-ben jelent meg Emerson esszéinek első sorozata, 1844-ben pedig a második. Életében három alkalommal járt Angliában. Első utazása alkalmával híres emberekről tartott előadásokat, amelyeket később, 1850-ben *Representative Men* (Az emberiség képviselői) — a kötet első része — címmel tett közzé. Pár évvel később angliai benyomásairól kis könyvet írt *English Traits* (Angolok) címmel. Ez alkotja a kötet második részét.

Az *emberiség képviselői* című munkája hét esszéből áll, amelyek közül könyvünk négyet tartalmaz, főleg azokat, amelyek ma is időtállóknak bizonyulnak. E tanulmányok olvasása nem könnyű, hiszen a szöveg többnyire elvont, bölcséleti tárgyú; de ha az olvasó nem veszi el a türelmét és a bevezető fejtegetések végére jut, amelyek alig két-három oldalt tesznek ki, az utánuk következőket már élvezettel olvassa. Esszéi nem Montaigne, Shakespeare, Napóleon vagy Goethe életét és munkáját ismertetik, hanem ezeket a kiemelkedő egyéniségeket a *maguk teljességében* mutatják be, fizikai és szellemi tulajdonságaikat, az utókorra hagyott alkotásaikat és ezekben tükröződő erkölcsiségüket vizsgálják.

Emerson itt nem tényeket sorol fel, hanem gondolkodásra késztet. Esszéinek mondanivalója nem arra tanít, hogy az a legjobb könyv, amelyből legtöbbet tanulunk, hanem az, amely inkább késztet a gondolkodásra, amely eszméket ébreszt.

A kötet második részében helyet kapó, *English Traits*-ből válogatott esszék Emerson első, de főleg második angliai utazásának hatására íródtak. A művet az angolok máig is egyik legjobb olyan, hazájukról szóló könyvnek tartják, amelyet külföldi írt. S ez nem is csoda, hiszen ezek az esszék az angolszász szellem dicséretére íródtak.

„Emerson kitűnő megfigyelő, élethűen ábrázolja az angol embert és Anglia viszonyait” — állapítja meg róla Gaal György, aki a könyv előszavában értékes és részletes adatokat közöl Emerson életrajzára és szellemi tevékenységére vonatkozóan. „Hangvétele inkább dicsérő, elismerő, de néhol bírál és finoman gúnyolódik”, s helyenként túlzó megállapításai arra késztetnek, hogy kritikus szemmel olvassuk sorait. Az *English Traits* esszéinek értéke „mégis maradandó, mert szerzőjük legtöbbször rátapint a lényegre; jobban, mint bármely útleírás és történelemkönyv, megismerteti velünk, mit jelent ez a szó: Anglia”.

Elismerés illeti Gaal Györgyöt, aki az esszéket tudományos igénnyel válogatta, értékes előszóval és jegyzetekkel látta el. A könyvet gazdag jegyzetanyag és névmutató egészíti ki.

Kászoni József

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 84.

1978

Nr. 3—4.

CLUJ-NAPOCA

CUPRINSUL

Salut pentru 23 August	167
Aniversarea a 60 ani de la formarea statului național unitar român	169
Dr. Lajos Kovács	
Cuvîntul rostit în ședința plenară a Frontului Unității Socialiste ținută la 2 noiembrie 1978	170
Ziua Republicii	172

STUDII

Dr. János Erdő	
Toleranța și limitele ei	174
Dr. Árpád Szabó	
Rezultatele cele mai recente ale cercetării științifice a Testamentului Nou, partea a II-a	183
Pál Sebesi	
Studentii sași ai școlilor unitariene	191
János M. Hermán	
Cercetările recente ale relațiilor dintre reformele din țara noastră și Polonia, în secolul al XVI-lea	202
Dr. Vilmos Izsák	
Premizele de azi ale predicii	211
Sámuel Szabó	
Amintirea lui Kovács Lajos sen., — preotul ziditor de biserică	218
Ne amintim cu litere de aur	223

LUCRĂRI OMILETICE

Dr. Lajos Kovács	
Cum să răspundem la însărcinarea dată de Dumnezeu	227
Golland, Brian	
În spiritul unității	229
	269

György Mátyás	
Să vă amintiți	231
Sándor Keresztes	
Pregătiți calea Domnului!	232
Petru, cel ca piatra	234
István Kovács	
Pornire spre ideal	236
László Lőrinczi	
Darul de copii	237
Dr. Dénes Szász, Sándor Kolcsár, Sándor Keresztes, László Székely, Sándor Máthé	
Scheme de predici	239
VIAȚA BISERICESCĂ-ȘTIRI BISERICESTI	254
RECENZII	263

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), Ferenc Sebe și György András

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R. S. România

Volume 84

1978

Number 3—4

CLUJ-NAPOCA

CONTENTS

We greet the 23rd of August	167
The 60th anniversary of the formation of the Unified Romanian national state	169
Speech delivered at the plenary meeting of the Front of Socialist Unity, held on Nov. 2, 1978, L. Kovács	170
The day of the Republic	172

STUDIES

The toleration and its limits., J. Erdő	174
The latest results of scientific research of the New Testament part II., A. Szabó	183
Saxon students of Unitarian schools, P. Sebesi	191
The recent research in the relations of the Transylvanian and Polish reformation in the 16th century, J. M. Hermán	202
The modern requirements of a sermon, V. Izsák	211
The memory of the church-building minister, Sen. Lajos Kovács, S. Szabó	218
Let us remember with golden letters, S. Szabó	223

SERMONS

The answer to be given to the divine call, L. Kovács	227
In the spirit of unity, B. Golland	229
Let us remember, G. Mátyás	231
Prepare the way of the Lord, S. Keresztes	232
Peter, the rock, S. Keresztes	234
The approach of the ideal, I. Kovács	236
The blessing of God, L. Lőrinczi	237
Sermon sketches, D. Szász, S. Kolcsár, S. Keresztes, L. Székely, S. Máthé	239
CHURCH LIFE — NEWS	254
BOOKS REVIEWS	263

Redacție — Editorial Office

3400 Cluj-Napoca Bdul Lenin nr. 9. R. S. R. Tel.: 146—09

Intreprinderea Poligrafică Cluj, Municipiul Cluj-Napoca 3028/1979

